

Biuletenio tematika ir tema

Klimato kaita

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Klimato kaitos suvokimo ir veikimo sociologiniai aspektai

Esminiai žodžiai

Klimato kaita, sociologiniai tyrimai, klimato politika, žiniasklaida

Serija ir registracijos numeris

S-2024-8

Leidimo data

2024-07-30

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

Analitinė apžvalga Kita

Šaltiniai: kategorijos

- Teisės aktai Politinė komunikacija
 Analitinių centrų kūriniai / leidiniai Žiniasklaidos turinys
 Socialinių tinklų turinys Statistiniai duomenys Mokslo darbai
 Metainformaciniai produktai Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

2020 01 01 -
2024 07 31

Šaltiniai: kalbos

- Lietuvių k. Lenkų k.
 Anglų k. Kitos ES kalbos
 Rusų k. Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2024). *Klimato kaitos suvokimo ir veikimo sociologiniai aspektai* (S-2024-8). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109, Vilnius.

Turinio apžvalga

Šiame analitiniame darbe:

- nagrinėjama klimato kaitos sociologinių tyrimų svarba;
- aptariami klimato kaitos socialiniai ir ekonominiai padariniai;
- nagrinėjamas klimato kaitos psichologinis poveikis;
- nagrinėjamas visuomenės požiūris į klimato kaitą;
- aptariama žiniasklaidos įtaka klimato kaitos suvokimui;
- pateikiama apibendrinimų ir akcentų.

1. Įžanga

Klimato kaita – viena opiausių šių laikų problemų, sukianti globalų atšilimą, kuris lemia ekstremalius oro reiškinius, tokius kaip karščio bangos, audros ir potvyniai. Šie reiškiniai neigiamai veikia žemės ūkį, biologinę įvairovę, ekonomiką ir žmonių sveikatą.¹

Pagrindinė klimato kaitos priežastis – šiltnamio efektą sukeliančių dujų, tokių kaip anglies dioksidas (CO₂) ir metanas (CH₄), koncentracijos atmosferoje didėjimas, kurį sukelia žmogaus veikla. Norint sušvelninti klimato kaitos padarinius, būtina mažinti šių dujų išmetimą ir skatinti tvarų gyvenimo būdą.² Todėl visuomenės požiūris į klimato kaitą, įsitraukimas ir mobilizacija yra kritiškai svarbūs sprendžiant klimato kaitos problemą.

Problemos sprendimo kontekste itin reikšmingi klimato kaitos sociologiniai tyrimai dėl šių priežasčių:

- klimato kaitos suvokimas ir reakcija. Geresnis supratimas, kaip žmonės suvokia ir reaguoja į klimato kaitą, padeda kurti veiksmingas politikos priemones ir švietimo programas, skatinančias tvarų elgesį. Tyrimai rodo, kad žmonių požiūris į klimato kaitą gali skirtis priklausomai nuo socialinės aplinkos ir asmeninių vertybių. Reikalingos adaptuotos strategijos, kad būtų pasiektos visos visuomenės grupės.
- Nelygybės atskleidimas. Klimato kaita dažnai labiau paveikia pažeidžiamas bendruomenes. Sociologiniai tyrimai gali atskleisti, kaip klimato kaitos padariniai pasiskirsto tarp skirtingų socialinių grupių ir kaip galima sumažinti šią

¹ https://climate.ec.europa.eu/climate-change/consequences-climate-change_lt;
<https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/klimato-politika/klimato-kaita/bendra-informacija-apie-klimato-kaita/>;
<https://www.eea.europa.eu/lt/help/daznai-uzduodami-klausimai-duk/kaip-es-sprendzia-klimato-kaitos-problema>.
² <https://www.eea.europa.eu/lt/themes/prisitaikymas-prie-klimato-kaitos>;
<https://www.eea.europa.eu/lt/themes/climate>.

nelygybę. Ypač svarbu spręsti socialinio ir aplinkos teisingumo problemas, nes klimato kaitos poveikis dažnai labiau jaučiamas mažas pajamas gaunančių ir marginalizuotų grupių tarpe.

- Kultūrinių skirtumų suvokimas. Skirtingos kultūros turi skirtingus požiūrius į gamtą ir aplinkos apsaugą. Šių skirtumų suvokimas gali padėti kurti labiau pritaikytas ir veiksmingas klimato kaitos sukeltų problemų sprendimo strategijas. Kai kuriose kultūrose gali būti stiprus bendruomeniškumo jausmas, skatinantis kolektyvinę atsakomybę už aplinką, o kitose – individualistiniai požiūriai, reikalaujantys kitokio požiūrio į švietimą ir politikos formavimą.
- Politinių ir ekonominių veiksnių analizė. Klimato kaitos sprendimai dažnai priklauso nuo politinių ir ekonominių veiksnių. Sociologiniai tyrimai gali padėti suprasti, kaip šie veiksniai veikia klimato politiką ir kaip galima skatinti pokyčius. Stiprėjanti ekonominė nelygybė gali trukdyti įgyvendinti tvarius sprendimus, nes ekonomiškai silpnesnės grupės dažnai neturi galimybių įvykdyti tvarias praktikas.
- Globalių ir vietinių požiūrių analizė. Žmonių požiūriai į tvarumą skirtingose šalyse gali labai skirtis dėl kultūrinių, ekonominių ir socialinių veiksnių. Šių skirtumų supratimas leidžia kurti veiksmingesnes tarptautines klimato kaitos stabdymo strategijas ir skatinti bendradarbiavimą tarp valstybių. Tai svarbu globaliai koordinuotoms klimato kaitos problemų sprendimo pastangoms.

Tyrimai ir analizės šiose srityse yra būtini, jei norima sukurti integruotą ir veiksmingą atsaką į klimato kaitos iššūkius. Klimato kaita yra globalinė problema, kuri turi didelę įtaką socialinėms ir ekonominėms struktūroms. Ši analitinė apžvalga remiasi sociologiniais tyrimais, kurie nagrinėja klimato kaitos poveikį įvairioms socialinėms grupėms, ekonominėms struktūroms ir gyvenimo būdai.

2. Klimato kaitos socialiniai ir ekonominiai padariniai

Klimato kaita daro didelį poveikį įvairioms socialinėms grupėms, ekonominėms struktūroms ir gyvenimo būdai. Ji veikia sveikatą, užimtumą, infrastruktūrą ir išteklių prieinamumą, sukeldama daugybę iššūkių visuomenei. Klimato kaita turi reikšmingų socialinių ir ekonominių padarinių, kurie yra plačiai nagrinėjami sociologiniuose tyrimuose.

2.1. Socialinis poveikis

Klimato kaita gali pabloginti sveikatos problemas, ypač pažeidžiamoms grupėms, tokioms kaip vyresnio amžiaus žmonės, vaikai ir žmonės, sergantys lėtinėmis ligomis. Karščio bangos, ekstremalūs oro reiškiniai, tarša ir infekcinių ligų plitimas gali padidinti sergamumą ir mirtingumą.³ (Klimato kaitos poveikio sveikatai aspektai nagrinėti LNB analitinėje apžvalgoje – S-2024-3.)

Socialiai ir ekonomiškai pažeidžiamos grupės yra ypač jautrios klimato kaitai. Žmonės, gyvenantys skurdžiose vietovėse, dažnai neturi išteklių prisitaikyti prie klimato kaitos padarinių, tokių kaip potvyniai ar sausras. Be to, ekstremalūs oro reiškiniai gali sutrikdyti švietimo procesą, ypač regionuose, kur infrastruktūra yra silpna.

Dėl ekstremalių oro sąlygų ir jūros lygio kilimo žmonės gali būti priversti migruoti, sukeldami socialinius ir ekonominius iššūkius tiek kilmės, tiek priimančiose šalyse.⁴

Klimato kaita turi reikšmingą poveikį darbo rinkai, kuris gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas:

- darbo vietų praradimas: dėl ekstremalių oro sąlygų ir jūros lygio kilimo gali sumažėti žemės ūkio ir žvejybos produktyvumas, tai gali lemti darbo vietų praradimą šiuose sektoriuose. Regionuose, priklausomuose nuo turizmo, dėl nepalankių klimato sąlygų gali mažėti darbo vietų.
- Naujos darbo vietos: klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo priemonės gali sukurti naujas darbo vietas atsinaujinančiosios energijos, energijos efektyvumo ir ekoinovacijų srityse.
- Infrastruktūros atnaujinimas: investicijos į klimato kaitai atsparią infrastruktūrą gali sukurti darbo vietas statybos ir inžinerijos sektoriuose.
- Darbo sąlygų pokyčiai: darbuotojai, dirbantys lauke, pvz., statybose ar žemės ūkyje, gali susidurti su padidėjusiomis sveikatos rizikomis dėl ekstremalių oro sąlygų.
- Darbo vietų perkvalifikavimas: kai kuriuose sektoriuose gali būti reikalingas darbuotojų perkvalifikavimas, kad jie galėtų prisitaikyti prie naujų technologijų ir darbo metodų, susijusių su klimato kaitos švelninimu.

Šie aspektai rodo, kad klimato kaita turi daugialypį poveikį darbo rinkai ir svarbu imtis priemonių, kad būtų sumažinti neigiami padariniai ir išnaudotos teigiamos galimybės.⁵

³ http://www.smlpc.lt/media/file/Skyriu_info/Aplinkos_sveikata/Klimatas_ir_sveikata/Klimato%20pokyciai%20ir%20sveikata.pdf;

https://ec.europa.eu/health/ph_threats/climate/docs/com_2009-147_lt.pdf;

⁴ https://climate.ec.europa.eu/climate-change/consequences-climate-change_lt;

<https://www.eea.europa.eu/lt/themes/prisitaikymas-prie-klimato-kaitos>;

<https://www.unhcr.org/what-we-do/build-better-futures/climate-change-and-displacement>.

⁵ <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/klimato-politika/klimato-kaita/nacionaline-klimato-kaitos-valdymo-darbotvarke/>;

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7eb37fc0db3311eb866fe2e083228059>;

[https://www.lytas.lt/gamta/eko/2021/06/30/news/seimas-prite-reikalingas-darbuotoju-perkvalifikavimas-kad-jie-galetu-prisitaikyti-prie-nauju-technologiju-ir-darbo-metodu-susijusu-su-klimato-kaita-19927362](https://www.lytas.lt/gamta/eko/2021/06/30/news/seimas-prite-reikalingas-darbuotoju-perkvalifikavimas-kad-jie-galetu-prisitaikyti-prie-nauju-technologiju-ir-darbo-metodu-susijusu-su-klimato-kaitos-svelninimu);

<https://www.manoukis.lt/naujienos/aplinka-miskai/pratesta-registracija-i-darbo-grupes-atnaujinant-klimato-veiksmu-plana>;

<https://www.delfi.lt/m360/naujausi-straipsniai/tyrimas-parode-kokia-itaka-tvarumas-turi-sprendziant-ka-pirkti-ir-renkantis-darbdavi-120001158>.

2.2. Socialinė nelygybė

Klimato kaita dažnai labiausiai paveikia pažeidžiamiausias visuomenės grupes, didindama socialinę nelygybę. Skurdžiose vietovėse gyvenantys žmonės dažnai neturi išteklių prisitaikyti prie ekstremalių oro sąlygų, todėl jų gyvenimo kokybė dar labiau blogėja.⁶

Socialinis teisingumas yra svarbus klimato kaitos aspektas. Štai keli pagrindiniai socialinio teisingumo aspektai klimato kaitos kontekste:

- pažeidžiamų grupių apsauga: klimato kaita gali turėti didžiulį poveikį žmonėms, kurie jau yra pažeidžiami dėl socialinių, ekonominių ar geografinių priežasčių.
- Darbo rinkos perėjimas: perėjimas prie atsinaujinančiosios energijos šaltinių gali turėti įtakos darbo vietoms. Svarbu užtikrinti, kad šie pokyčiai nepalikytų žmonių be darbo ir kad būtų teikiama pagalba pereinant į naujas darbo sritis.
- Lyčių lygybė: klimato kaita gali turėti skirtingą poveikį vyrams ir moterims. Svarbu užtikrinti, kad klimato politika atsižvelgtų į lyčių lygybę ir moterims būtų suteikta galimybė dalyvauti priimančiais sprendimais.
- Teisingas išteklių paskirstymas: svarbu užtikrinti, kad miškų kirtimas ar senkantys vandens išteklių būtų tvarkomi teisingai, kad visi žmonės turėtų galimybę naudotis gamtos išteklių.

Šie aspektai yra tik keli iš daugelio kitų, susijusių su socialiniu teisingumu ir klimato kaita. Svarbu, kad adaptacijos prie klimato kaitos veiksmai būtų atliekami atsižvelgiant į visuomenės poreikius ir užtikrintų, kad niekas nebūtų paliktas pažeidžiamas. Socialinio teisingumo integravimas į klimato politiką yra būtinas siekiant užtikrinti, kad klimato kaitos sprendimai būtų veiksmingi ir teisingi visiems. (Klimato kaitos socialinio teisingumo politiniai ir geopolitiniai aspektai nagrinėti LNB analitinėje apžvalgoje – S-2024-7).

2.3. Ekonominis poveikis

Klimato kaita turi reikšmingą poveikį įvairioms ekonominėms struktūroms ir sektoriams:

- žemės ūkis: ekstremalūs oro reiškiniai gali lemti darbo vietų praradimą ir pajamų mažėjimą. Sumažėjęs derlius ir padidėjęs maisto kainos gali neigiamai paveikti tiek gamintojus, tiek vartotojus.⁷ (Ūkininkų protestų įtaka Europos Parlamento rinkimams – S-2024-6; Klimato krizės poveikio maisto sistemos tvarumui aspektai – S-2024-2.)
- Miškininkystė: klimato kaita didina miškų gaisrų, kenkėjų ir ligų riziką. Tai gali sumažinti medienos tiekimą ir padidinti jos kainas.
- Turizmas: mažėjantis sniego kiekis ir ekstremalūs oro reiškiniai gali sutrikdyti turistų srautus ir infrastruktūrą. Pavyzdžiui, Viduržemio jūros regionas gali prarasti iki 20 proc. turistų per ateinančius dešimtmečius.
- Energija: klimato kaita gali paveikti energijos gamybą ir tiekimą. Pavyzdžiui, hidroelektrinės gali patirti sunkumų dėl sumažėjusio vandens lygio upėse.
- Infrastruktūra: ekstremalios oro sąlygos gali sugadinti infrastruktūrą, sukeldamos dideles ekonomines išlaidas. Pavyzdžiui, potvyniai ir audros gali padidinti infrastruktūros remonto išlaidas iki 50 proc. (Miestų prisitaikymo prie klimato kaitos aspektai nagrinėti LNB analitinėje apžvalgoje – S-2024-4 ir S-2024-5.)

Klimato kaita gali turėti neigiamą poveikį įvairiems ekonomikos sektoriams, įskaitant žemės ūkį, miškininkystę, turizmą ir energetiką. Tai gali lemti darbo vietų praradimą ir ekonominius nuostolius. Tyrimai rodo, kad Europoje ir Šiaurės Amerikoje per ateinančius 26 metus žmonių pajamos gali sumažėti mažiau nei 11 proc., o Pietų Azijoje ir Afrikoje – iki 22 proc.⁸

2022-2023 m. buvo atliktas Lietuvos savivaldybių jautrumo ir pažeidžiamumo klimato kaitai tyrimas. Tyrimo tikslas buvo įvertinti Lietuvos savivaldybių jautrumą ir pažeidžiamumą klimato kaitai, identifikuoti jautriausias savivaldybes ir parengti jų prisitaikymo prie klimato kaitos planą. Tyrimo metu buvo analizuojami šie sektoriai: žemės ūkis, miškininkystė, vandentiekis, energetika, sveikata, turizmas ir kt. Vertintas savivaldybių pajėgumas reaguoti į klimato kaitos iššūkius. Tyrimo rezultatai parodė, kad labiausiai pažeidžiamos savivaldybės yra Šilutės, Klaipėdos, Neringos, Palangos ir Šilalės rajonai. Šiose savivaldybėse nustatytas aukštas jautrumas ir pažeidžiamumas dėl klimato kaitos poveikio. Tyrimo išvados ir rekomendacijos buvo panaudotos rengiant Lietuvos savivaldybių prisitaikymo prie klimato kaitos planą, kuris turėtų padėti savivaldybėms geriau pasirengti ir reaguoti į klimato kaitos iššūkius. Išsamus tyrimas atskleidė, kad Lietuvos savivaldybės skiriasi savo jautrumu ir pažeidžiamumu klimato kaitai, o labiausiai pažeidžiami yra pakrantės ir pajūrio regionai.⁹

2.4. Gyvenimo būdas

Ekstremalios oro sąlygos, tokios kaip karščio bangos, potvyniai ir audros, gali sutrikdyti kasdienę veiklą, paveikdamos darbą, mokymąsi ir laisvalaikį. Klimato pokyčiai gali padidinti sergamumą. Dėl itin padidėjusios oro taršos ir ekstremalių oro sąlygų gali augti sergančių širdies ir kvėpavimo takų ligomis skaičiai.

⁶ <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/download/22954/23789?inline=1>.

⁷ <https://osp.stat.gov.lt/klimato-kaitos-rodikliai/apie>.

⁸ <https://www.lrytas.lt/gamta/zeme/2024/05/13/news/klimato-kaita-palies-ekonomika-nukentes-ne-tik-valstybiu-bet-ir-pavieniu-asmenu-finansine-gerove-31865381>;

<https://www.lb.lt/lt/naujienos/skelbiamas-su-klimato-kaita-susijusiu-statistiniu-rodikliu-rinkiny>.

⁹ <https://klimatokaite.lt/media/17620/lietuvos-savivaldybiu-jautrumo-ir-pazeidziamumo-klimato-kaitai-tyrimas.pdf>;

<https://www.krea.lt/images/angle180/klimato-kaita-gaires-savivaldybems.pdf>

Klimato kaita gali sumažinti žemės ūkio produktyvumą, lemti maisto trūkumą ir kainų kilimą, paveikti pažeidžiamas bendruomenes. Ji taip pat gali trikdyti vandens tiekimą, sukeldama dažnesnes sausras ir potvynius, o tai gali lemti vandens trūkumą ir pabloginti jo kokybę.

Ekstremalios oro sąlygos ir jūros lygio kilimas gali paversti vietas pakrantėse netinkamomis gyventi, priversti žmones persikelti į saugesnes vietas, sukelti socialinę ir ekonominę įtampą.

Šie aspektai rodo, kad klimato kaita yra sudėtingas ir daugialypis reiškinys, turintis reikšmingų socialinių ir ekonominių padarinių, kuriuos būtina nagrinėti ir spręsti įvairiais lygmenimis.¹⁰

3. Klimato nerimas (*eco-anxiety*) ir jo paplitimas

Klimato kaita gali daryti neigiamą poveikį žmonių psichologinei sveikatai, pvz., sukelti nerimą, depresiją ar potrauminio streso sindromą. Tyrimai rodo, kad žmonės, patyrę ekstremalius oro reiškinius, ypač gamtines katastrofas, dažniau patiria psichologinių problemų. Šiuo požiūriu ypač pažeidžiamos yra mažas pajamas gaunančios bendruomenės.¹¹

Psichinės sveikatos problemos. Klimato kaita kelia grėsmę žmonių psichikai, sukelia problemų, įskaitant:

- nerimą dėl ateities – (ypač būdingą jaunimui ir pažeidžiamų grupių asmenims) ekstremalių oro reiškinių, tokių kaip
- potvyniai, gaisrai ir sausras, taip pat dėl aplinkos degradacijos ir biologinės įvairovės nykimo;
- depresiją, susijusią su nuostoliais, patirtais dėl ekstremalių oro reiškinių, aplinkos degradacijos ir klimato kaitos pasekmių, taip pat depresiją dėl neužtikrintos ateities;
- potrauminio streso sutrikimą po patirto ekstremalaus meteorologinio reiškinio ar dėl aplinkos degradacijos ir nuostolių, patirtų dėl klimato kaitos;
- kitas psichologines problemas: mieguistumą, koncentracijos suprastėjimą, dirglumą, agresyvumą, suicidines mintis.

Tyrimų duomenimis, su klimato kaita susijęs nerimas ypač paplitęs tarp jaunimo. 75 proc. apklaustų 18–24 metų amžiaus jaunuolių nurodė nerimaujantys dėl klimato. PSO apskaičiavo, kad klimato kaita gali padidinti depresijos atvejų skaičių 20 proc. Po uragano „Katrina“ atliktas tyrimas atskleidė, kad 40 proc. nukentėjusiųjų patyrė potrauminį stresą. Kitas tyrimas, atliktas po miškų gaisrų Australijoje, parodė, kad potrauminį stresą patyrė 30 proc. nukentėjusiųjų. PSO teigimu, iki 2050 m. savižudybių, susijusių su klimatiniais pokyčiais, skaičius pasieks 95 tūkst. per metus.

Žmonių požiūriu į klimato kaitą ir tvarumą įtaką daro daugybė veiksnių. Štai keletas svarbiausių:

- švietimas ir informacija. Žmonės, kurie yra geriau informuoti apie klimato kaitą ir tvarumo svarbą, dažniau imasi veiksmų, kad sumažintų savo poveikį aplinkai.
- Kultūrinės vertybės. Skirtingos kultūros turi skirtingus požiūrius į gamtą ir aplinkos apsaugą. Kai kurios kultūros gali labiau vertinti gamtos išteklių tausojimą, o kitos gali būti labiau orientuotos į ekonominį augimą.
- Ekonominė padėtis. Žmonės, gyvenantys ekonomiškai stipresnėse šalyse, dažnai turi daugiau galimybių rinktis tvarius produktus ir paslaugas. Žmonės, gyvenantys mažiau išsivysčiusiose šalyse, gali būti labiau susirūpinę kasdieniais išgyvenimo klausimais.
- Politika ir reguliavimas. Vyriausybės politika ir reguliavimas gali turėti didelę įtaką žmonių požiūriui į tvarumą. Pavyzdžiui, griežtesni aplinkosaugos įstatymai ir skatinamosios priemonės gali paskatinti žmones rinktis tvaresnius sprendimus.
- Socialinė aplinka. Žmonių požiūriu į tvarumą taip pat daro įtaką jų socialinė aplinka. Jei draugai, šeima ar bendruomenė vertina tvarumą, individai dažniau laikysis panašių vertybių.
- Asmeninė patirtis. Asmeninė patirtis, susijusi su aplinkos problemomis, tokiomis kaip tarša ar ekstremalūs oro reiškiniai, gali paskatinti žmones labiau rūpintis tvarumu.

Socialinė aplinka gali turėti didelę įtaką žmonių elgesiui dėl aplinkos. Štai keletas būdų, kaip tai vyksta:

- socialinis spaudimas. Jei žmogus mato, kad jo draugai, šeima ar bendradarbiai rūpinasi aplinka ir imasi tvarių veiksmų, jis gali jausti spaudimą elgtis panašiai, kad atitiktų socialinius lūkesčius.
- Pavyzdžiai. Žmonės dažnai mokosi iš kitų pavyzdžių. Jei bendruomenėje yra asmenų ar grupių, kurie aktyviai propaguoja tvarumą, kiti gali būti įkvėpti sekti jų pavyzdžiu.
- Bendruomenės iniciatyvos. Bendruomenės gali organizuoti įvairias iniciatyvas, tokias kaip atliekų rūšiavimo programos, medžių sodinimo akcijos ar švietimo kampanijos, kurios skatina žmones prisidėti prie aplinkos apsaugos.

¹⁰<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2248431/tyrimas-renkantis-busta-puse-gyventoju-prioriteta-teikia-busto-energiniam-efektyvumui>;
<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2140284/apklausa-tvarus-kasdieniai-iprociai-lietuviu-buityje-dar-nera-susiformave>;
<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/zalias/augantis-aplinkai-draugisko-gyvenimo-budo-populiarumas-ar-lietuviams-svarbu-apsipirkti-tvariau-1007-2191060>;

<https://www.delfi.lt/verslas/transportas/apklausa-daugiau-nei-puse-lietuviu-elektromobilio-nesirinktu-120031690>;
<https://www.delfi.lt/tvarilietuva/aplinka/apklausa-tvarus-kasdieniai-iprociai-lietuviu-buityje-dar-nera-susiformave-95262879>;
<https://www.delfi.lt/verslo-pozioris/naujienos/tyrimo-rezultatai-nuliudino-nors-suvokia-zala-beveik-puse-lietuviu-pateisina-nelegaliu-pesticidu-naudojima-ukiuose-93999743>.

¹¹<https://nca2014.globalchange.gov/report/sectors/human-health/>;
<https://nca2018.globalchange.gov/chapter/14/>;
<https://health2016.globalchange.gov/>;
<https://health2016.globalchange.gov/mental-health-and-well-being>.

- Normų keitimas. Kai tvarumas tampa norma tam tikroje socialinėje grupėje, žmonės dažniau jos laikosi. Pavyzdžiui, jei dauguma žmonių pradeda naudoti daugkartinius maišelius vietoj plastikinių, kiti taip pat gali pradėti tai daryti, kad atitiktų grupės elgesį.
- Švietimas ir informacija. Socialinė aplinka gali būti svarbi švietimo ir informacijos sklaidos priemonė. Diskusijos apie aplinkos problemas ir tvarumo svarbą gali padėti žmonėms geriau suprasti šiuos klausimus ir paskatinti juos imtis veiksmų.

Žmonių požiūriai į klimato kaitą ir tvarumą skirtingose šalyse gali labai skirtis dėl kultūrinių, ekonominių ir socialinių veiksnių. Europiečiai dažnai turi stiprų aplinkosaugos sąmoningumą. Daugelyje Europos šalių tvarumas yra svarbi politinė ir socialinė tema. Pavyzdžiui, Skandinavijos šalys, tokios kaip Švedija ir Norvegija, yra žinomos dėl savo pažangių tvarumo politikų ir aukšto visuomenės sąmoningumo lygio.¹²

Požiūris į tvarumą JAV nevienalytis. Nors jose yra daug žmonių ir organizacijų, aktyviai siekiančių tvarumo, taip pat yra skeptikų, kurie abejoja klimato kaitos realumu arba jos svarba.

Azijos šalyse, tokiose kaip Japonija ir Pietų Korėja, tvarumas tampa vis svarbesnis, ypač dėl didėjančios oro taršos ir kitų aplinkos problemų. Tačiau požiūriai gali skirtis priklausomai nuo ekonominio išsivystymo lygio ir kultūrinių vertybių.

Lietuvoje tvarumo sąmoningumas taip pat auga. Vis daugiau žmonių ir įmonių pradeda vertinti tvarumo svarbą ir imasi veiksmų, siekdami sumažinti savo poveikį aplinkai.

3.1. Emocijų vaidmuo šiuolaikiniuose tarptautiniuose santykiuose

Emocijos šiuolaikiniame pasaulyje tampa neatsiejama tarptautinių santykių dalimi, į kurią vis dažniau remiamasi ieškant atsakymų apie mus supančius kompleksiškus įvykius. Žiniasklaidai, akademinėi bendruomenei ir visuomenei diskutuojant apie tarptautinius įvykius, vis dažniau vartojama **emocijų** sąvoka ir su ja besisiejantys kiti konceptai, skatinantys giliau nagrinėti ir pripažinti šio veiksnio įtaką politiniams procesams. Ne išimtis tapo ir masinis klimato kaitos judėjimas.

Masinis klimato kaitos judėjimas. Matomas stipria emocijų banga paremtas tarptautinis procesas, atskleidžiantis didelio masto tarptautinės visuomenės įsitraukimą sprendžiant globalią klimato kaitos problemą. Šis atvejis tampa puikiu įrankiu nagrinėti emocijų vaidmenį visuomenės mobilizacijos procesuose.

Emocijų konstravimas. Kaip viena emocijų įtaką nagrinėjančių tyrimų krypčių išryškėja emocijų konstravimas, sudarantis sąlygas atsirasti tam tikriems politiniams procesams. Specifinės emocijos ne tik paaiškina nagrinėjamus įvykius, bet ir gali būti konstruojamos tų įvykių kontekste, siekiant vienokio ar kitokio rezultato. Taip išryškėja savotiškas dvipusis emocijų veikimas politiniuose procesuose: jos gali tapti vienu iš reiškinį aiškinančių nepriklausomų veiksnių arba veikti kaip įvairių veikėjų naudojamas įrankis konstruojant tam tikrai įvykių baigčiai naudingą aplinką.

Specifinės emocijos. Pastebėtina, jog išskirtinė reikšmė suteikiama baimės, nerimo, gėdos ir pykčio emocijoms, kurios gali tapti įtakingiausiais įrankiais siekiant paveikti visuomenę. Emocijos ne tik paaiškina individų suvokimą ir elgseną, bet ir gali kolektyvizuoti grupės lygmeniu bei skatinti tam tikrą politinį veiksmą. Su klimato kaitos iššūkiais įprastai siejami baimės ir nerimo jausmai.

Problemos rėminimas. Yra vieningas problemos rėminimas, reiškiantis tam tikros problemos suformuoto suvokimo ir apibrėžimo perdavimą plačiajai visuomenei. Jis skirstomas į šiuos tipus:

- diagnostinis: pabrėžimas, jog problemą būtina spręsti;
- prognostinis: nurodomos tinkamos strategijos;
- motyvacinis: skatinantis visuomenę įsitraukti į sprendimą.

Emocijos, kaip svarbus socialinis ir politinis veiksnys, daro reikšmingą įtaką tarptautiniams santykiams ir globaliems judėjimams, tokiems kaip klimato kaitos iššūkių sprendimas. Jos ne tik paaiškina žmonių suvokimą ir elgseną, bet gali būti ir strategiškai konstruojamos, kai siekiama tam tikrų politinių tikslų. Emocijos, tokios kaip baimė, nerimas, gėda ir pyktis, dažnai naudojamos mobilizuoti visuomenę ir formuoti politinį veiksmą. Emocijų įtaka politiniams procesams tampa vis labiau pripažįstama ir tyrinėjama, atskleidžiamas jų kompleksinis ir daugialypis vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje.

Su klimato kaita susijusių veiksnių psichinės sveikatos ir gerovės pasekmės retai pasireiškia atskirai, tačiau dažnai sąveikauja su kitais socialiniais ir aplinkos faktoriais. Interaktyvus ir kaupiamasis klimato kaitos poveikio sveikatai, psichinei sveikatai ir gerovei pobūdis yra esminiai veiksniai, padedantys suprasti bendrąsias klimato kaitos pasekmes žmonių sveikatai ir bendrą žmonių emocijų būseną.¹³

¹²https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2024-01/Findings_HVS_LT_1.pdf;

<https://www.delfi.lt/tvarilietuva/ekonomika/kaip-zmones-suvokia-tvaruma-moksliniai-tyrimai-parode-idomia-puse-92413563>;

https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/TL8_Welfare-Lithuanian.pdf.

¹³<https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/2143617/klimato-kaita-vis-labiau-veikia-psichikos-sveikata-zenkliai-padaugejo-su-nerimu-del-klimato-susijusiu-googole-uzklausu>.

4. Visuomenės požiūris į klimato kaitą

Klimato kaitos suvokimas padeda geriau suprasti, kaip žmonės reaguoja į klimato kaitą. Tai gali padėti kurti veiksmingas politikos priemones ir švietimo programas, skatinančias tvarų elgesį.

Svarbus vaidmuo užsakant, publikuojant ir komentuojant sociologinius tyrimus tenka žiniasklaidos priemonėms. Pavyzdžiui, 2020 metų sausio mėnesį *LRT.lt* publikavo naujienų agentūros BNS užsakymu atliktos apklausos duomenis apžvelgiantį tekstą „Klimato kaita lietuvių akimis: jauni ir išsilavinę žmonės laiko tai grėsme, yra pasirengę keisti savo įpročius“, kurio autorius Vaidotas Beniušis iš BNS.¹⁴

Publikuojamas tyrimas atskleidė, kad dauguma lietuvių, ypač jauni ir išsilavinę žmonės, klimato kaitą suvokia kaip rimtą grėsmę. Apklausti asmenys taip pat pripažino žmogaus veiklos įtaką globaliam atšilimui ir yra pasirengę keisti savo gyvenimo būdą. Lietuvoje jau pastebimi klimato kaitos padariniai, tokie kaip dažnesni ekstremalūs oro reiškiniai. Šalis yra įsipareigojusi iki 2050 m. tapti klimatui neutralia.

Pagrindinės publikacijos temos ir išvados, kad dauguma lietuvių, ypač jauni ir išsilavinę žmonės, klimato kaitą vertina kaip rimtą grėsmę savo kartai:

- 84,3 proc. respondentų iki 39 metų klimato kaitą laiko grėsme;
- 79,8 proc. aukštą išsilavinimą turinčių respondentų pritaria šiai nuomonei.

Žmogaus veiklos pripažinimas:

- dauguma (74,7 proc.) sutinka, kad žmogaus veikla prisideda prie pasaulinio atšilimo;
- vyresni žmonės dažniau neturi aiškios nuomonės šiuo klausimu, palyginti su jaunesniais respondентаis.

Nemaža dalis respondentų, ypač jauni ir išsilavinę, yra pasirengę keisti savo gyvenimo būdą, siekdami mažinti klimato kaitą:

- 73,5 proc. respondentų iki 39 metų pasirengę keisti savo gyvenimo būdą;
- 76,3 proc. aukštą išsilavinimą turinčių respondentų pritaria gyvenimo būdo pokyčiams.

Tyrime akcentuojamas didėjantis ekstremalių oro reiškinų dažnumas ir kiti klimato kaitos padariniai Lietuvoje. Pastebėtas poveikis Lietuvoje:

- keičiasi kritulių kiekio modeliai, dažniau pasitaiko stiprių liūčių ir sausrų;
- daugėja audrų, uraganų ir tornadų;
- auga rizikos sveikatai dėl ekstremalių oro sąlygų;
- kyla aplinkosaugos problemų, tokių kaip vandens tarša ir miškų gaisrai;
- infrastruktūrai ir žemės ūkiui iššūkius kelia karščio bangos ir sausras.

Publikacijoje pabrėžiamas mokslinis sutarimas, kad žmogaus veikla prisideda prie klimato kaitos. Taip pat akcentuojamas klimato neutralumo siekis: Lietuva įsipareigojusi iki 2050 m. tapti klimatui neutrali šalimi.

Publikacijoje pateikiamos rekomendacijos skaitytojams:

- **sekite naujienas:** stebėkite naujausius mokslinius tyrimus apie klimato kaitą.
- **Priimkite tvarų gyvenimo būdą:** apsvaistykite asmeninius gyvenimo būdo pokyčius, kurie sumažintų aplinkos poveikį, pvz., mažiau taršių transporto priemonių naudojimą ir atliekų mažinimą.
- **Palaiškite politikos iniciatyvas:** įsitraukite ir palaikykite nacionalines bei tarptautines politikos priemones, kuriomis siekiama sušvelninti klimato kaitą.

Implicacijos. Publikacija atskleidžia reikšmingą klimato kaitos suvokimą Lietuvoje, tačiau parodo skirtumus tarp gyventojų grupių. Jaunimas ir išsilavinę žmonės yra labiau informuoti ir aktyvesni šiuo klausimu. Tai rodo tikslingesnės komunikacijos poreikį su vyresnio amžiaus ir mažiau išsilavinusiais gyventojais.

Respondentų pasirengimas keisti savo gyvenimo būdą yra pozityvus ženklas, tačiau veiksmingumas priklausys nuo valstybės politikos ir infrastruktūros. Klimato kaitos padariniai Lietuvoje pabrėžia problemos aktualumą ir veiksmų skubos reikalingumą.

2020 metų gruodžio mėnesį *LRT.lt* publikavo straipsnį „Apklausa atskleidė Lietuvos žmonių požiūrį į klimato kaitą: dauguma tiki, bet ekspertai ragina imtis ir veiksmų“.¹⁵ Straipsnio autorė *LRT.lt* žurnalistė Radvilė Rumšienė. Ji remiasi LRT užsakymu sociologinių tyrimų bendrovės „Vilmorus“ atlikta apklausa.

Pagrindinės straipsnio temos ir teiginiai.

Tikėjimas klimato kaita. Absoliuti dauguma (84,9 proc.) respondentų tiki klimato kaita. Neigiama nuomonė išreikšta 4,8 proc. respondentų, o 10,3 proc. neturėjo nuomonės. Daugiau vyrų nei moterų neigia klimato kaitą (7 proc. vyrų prieš 2,7

¹⁴<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1138432/klimato-kaita-lietuviu-akimis-jauni-ir-issilavine-zmones-laiko-tai-gresme-yra-pasirenge-keisti-savo-iprocius>.

¹⁵<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1306481/apklausa-atskleide-lietuvos-zmoniu-poziri-i-klimato-kaita-dauguma-tiki-bet-ekspertai-ragina-imitis-ir-veiksmu>.

proc. moterų). Tikėjimas klimato kaita yra panašus tarp įvairių amžiaus grupių (pvz., tiki 75 proc. moksleivių, studentų ir 78 proc. pensininkų).

Ekspertų vertinimai ir įžvalgos. Prof. dr. Inga Dailidienė (Klaipėdos universiteto Jūros tyrimų institutas) sako, kad apklausos rezultatai vertintini teigiamai, atskleidžia gerą tautos gamtamokslinį išprusimą. Ji taip pat pabrėžia Europos siekį tapti „Žaliąją Europa“ iki 2050 metų. Dr. Mykolas Simas Poškus (Mykolo Romerio universitetas) pabrėžia, kad klimato kaita nėra tikėjimo klausimas, bet faktas. Jis akcentuoja žmogaus veiklos reikšmę klimato kaitai.

Socialiniai ir demografiniai skirtumai:

- aukštesnį išsilavinimą turintys žmonės dažniau tiki klimato kaita (87,5 proc. su aukštuoju išsilavinimu prieš 61,8 proc. su nebaigtu viduriniu).
- Didesnes pajamas gaunantys žmonės dažniau tiki klimato kaita (91 proc. su pajamomis didesnėmis nei 601 euras prieš 78 proc. su pajamomis iki 300 eurų).
- Labiausiai klimato kaita tiki tarnautojai (92,1 proc.), specialistai (90 proc.) ir darbininkai (86,6 proc.).

Veiksmų poreikis. Straipsnyje pabrėžiama, kad nors dauguma žmonių tiki klimato kaita, svarbu skatinti aplinkai draugišką elgesį ir imtis veiksmų sprendžiant klimato kaitos sukeltas problemas.

Žinių spragos. Straipsnyje minima, kad visuomenėje vis dar egzistuoja tam tikrų spragų, pavyzdžiui, apie skirtumą tarp natūralių klimato pokyčių ir klimato kaitos, kurią sukelia žmogaus veikla.

Kitos svarbios minimo straipsnio detalės:

- apklausos rezultatai skatina optimizmą. Aukštas klimato kaitos suvokimo lygis leidžia tikėtis, kad visuomenė bus labiau pasirengusi palaikyti politiką, skirtą klimato kaitai stabdyti.
- Reikia daugiau švietimo. Straipsnyje pabrėžiama, kad toliau svarbu šviesti visuomenę apie klimato kaitos priežastis ir pasekmes, taip pat apie galimybes prisidėti prie sprendimų.
- Vilnius išsiskiria. Vilniaus gyventojai šiek tiek rečiau nei kitų miestų gyventojai tiki klimato kaita.

Klimato kaitos suvokimas Lietuvoje yra plačiai paplitęs, ypač tarp išsilavinusių ir didesnes pajamas gaunančių žmonių. Ekspertai pabrėžia, kad šis suvokimas turi būti išnaudotas praktiniams veiksams, siekiant kovoti su klimato kaita ir propaguoti tvarų gyvenimo būdą. Publikacija skatina visuomenės aktyvumą ir įsitraukimą į aplinkosaugos iniciatyvas.

2022 m. kovo mėnesį *15min.lt* publikacijoje „8-ių šalių gyventojų apklausa apie klimato kaitą: jos padarinius jaučia beveik trečdalis lietuvių“¹⁶ pristatė projekto „Game On“ vykdytą gyventojų apklausą, kuria siekta išsiaiškinti požiūrį į klimato kaitą ir jos padarinius aštuoniose Europos šalyse: Vokietijoje, Slovakijoje, Vengrijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Rumunijoje, Bulgarijoje bei Čekijoje.

Pagrindiniai publikuojamo tyrimo rezultatai:

- du trečdaliai apklaustųjų mano, kad klimato kaita yra globali problema, o dauguma pasitiki mokslininkų išvadomis.
- Lietuviai daugiau atsakomybės klimato kaitos klausimais priskiria verslui ir nevyriausybinėms organizacijoms nei valdžiai. Beveik trečdalis lietuvių teigia jaučiantys klimato kaitos padarinius.
- Lietuviai labiau linkę tikėtis aktyvių veiksmų iš verslo ir nevyriausybinių organizacijų, o ne valdžios.
- Moterys labiau jaudinasi dėl klimato kaitos nei vyrai. 71 proc. moterų mano, kad klimato kaita yra didelė problema, palyginti su 60 proc. vyrų.
- Vidutiniškai 26 proc. apklaustųjų Europoje mano, kad klimato kaita yra didelė, bet sunkiai suprantama problema, nes atrodo tolima ir neapibrėžta.
- 27 proc. lietuvių jaučia klimato kaitos padarinius, 41 proc. mano, kad tikrai pajus juos per savo gyvenimą. Palyginti su kitomis šalimis, lietuviai išreiškė didesnę nerimą dėl klimato kaitos.
- Vengrijoje ir Rumunijoje apie pusę apklaustųjų teigė jau pajutę klimato kaitos padarinius. Bulgarijoje tik 13 proc. apklaustųjų klimato kaitą laiko didžiule problema.

Atsakomybės pasiskirstymas:

- Lietuvoje 40 proc. respondentų mano, kad stambus verslas turėtų imtis veiksmų klimato kaitai stabdyti. Rumunijoje ir Vengrijoje didesnė atsakomybė priskiriama vyriausybėms.
- Lietuvoje mažiau apklaustųjų mano, kad pavieniai gyventojai turi prisiimti atsakomybę, palyginti su kitomis šalimis.

Veiksmų planavimas ir sektorių indėlis:

- taršausi sektoriai. Energetika, naftos pramonė ir transportas laikomi labiausiai klimato kaitą skatinančiais sektoriais. Lietuvoje taip pat svarbus žemės ūkis.
- Gyvenimo būdo pokyčiai. Daugiau nei pusė apklaustųjų planavo tvariau gyventi 2022 metais, dažniausiai žadėdami rūšiuoti, taupyti elektrą ir mažinti vienkartinį produktų vartojimą.

¹⁶https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/sveikata/8-iu-saliu-gyventoju-apklausa-apie-klimato-kaita-jos-neigiamus-padarinius-teigia-jauciantys-beveik-trecdalis-lietuviu-1028-1660252?utm_medium=copied&utm_medium=copied.

Švietimas ir informacijos sklaida:

- informacijos šaltiniai. 70 proc. apklaustųjų pasitiki mokslininkais, 58 proc. gauna informaciją iš TV naujienų, 43,5 proc. iš naujienų portalų. Televizijos naujienos ir internetiniai portalai yra pagrindiniai informacijos apie klimato kaitą šaltiniai.
- Švietimo iniciatyvos. Projektas „Game On“ siekia didinti visuomenės sąmoningumą klimato kaitos klausimais per edukacines veiklas.

Publikacijoje pateikiamos rekomendacijos:

- didinti švietimą apie klimato kaitą: sutelkti dėmesį į edukacines kampanijas, didinti visuomenės sąmoningumą apie klimato kaitos poveikį ir kovos būdus.
- Skatinti verslą imtis veiksmų: rengti iniciatyvas, kurios skatintų verslus taikyti tvarias gamybos praktikas.
- Remti nevyriausybinės organizacijos: teikti daugiau paramos organizacijoms, kurios aktyviai veikia klimato kaitos srityje.
- Stiprinti visuomenės dalyvavimą: kurti programas, kurios įtrauktų visuomenę į klimato kaitos stabdymo veiklas, suteikti praktinių žinių ir pavyzdžių.
- Tikslinė komunikacija: pritaikyti strategijas skirtingoms visuomenės grupėms, atsižvelgiant į lytį, amžių ir išsilavinimą.
- Akcentuoti individualius veiksmus: nors sisteminiai pokyčiai yra būtini, asmeniniai veiksmai taip pat svarbūs.
- Dalytis sėkmės istorijomis: skelbti apie sėkmingus klimato kaitos projektus, kad įkvėptų ir motyvuotų kitus.
- Bendradarbiauti su verslu: verslas gali atlikti svarbų vaidmenį sprendžiamas klimato klausimus, todėl reikalingas bendradarbiavimas su vyriausybėmis ir NVO.
- Investuoti į švietimą: klimato kaitos edukacija turėtų būti prioritetas visoje švietimo sistemoje.

Publikacijoje komentuojama apklausa parodė, kad nors dauguma europiečių pripažįsta klimato kaitą globalia problema, yra didelis neapibrėžtumas dėl veiksmų. Lietuviai išreiškė pasitikėjimą verslo ir nevyriausybinių organizacijų gebėjimu spręsti šią problemą. Moterys demonstravo didesnę susirūpinimą dėl klimato kaitos ir jos padarinių, o televizijos naujienos ir internetiniai portalai buvo pagrindiniai informacijos šaltiniai. Nors dauguma apklaustųjų planavo keisti savo gyvenimo būdą, Lietuvoje šis skaičius buvo mažesnis nei tirtų šalių vidurkis.

2023 m. gegužės mėnesį *15min.lt* publikavo pranešimą spaudai „KTU mokslininkė – tarp 100 autorių, rengiančių naują Pasaulio aplinkos apžvalgą“¹⁷.

KTU pranešime žiniasklaidai informuojama, kad KTU Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto (SHMMF) mokslininkė, sociologijos profesorė Audronė Telešienė Jungtinių Tautų Aplinkos programos vykdytojų (United Nations Environmental Programme, UNEP) pakviesta prisijungti prie beveik 100 pasaulio mokslininkų, kurių užduotis – iki 2026 m. parengti Pasaulinę aplinkos apžvalgą.

Pagrindinės pranešimo spaudai temos:

- planetos aplinkos krizė. Straipsnyje akcentuojamos pagrindinės pasaulio aplinkos problemos, įskaitant klimato kaitą, biologinės įvairovės nykimą ir taršą.
- Lietuvos visuomenės požiūris. Aptariama, kad nors lietuviai rūpinasi aplinkos apsauga, dauguma jų prioritetą teikia socialinėms ir ekonominėms problemoms. (Taip rodo KTU mokslininkų vykdomo Lietuvos mokslo tarybos finansuojamo projekto „Klimato krizės socialiniai sprendimai: elgsenos profiliai ir tikslinė komunikacija“ (KLIM-KOM) atlikta reprezentatyvi apklausa (N=1200, vykdė „Vilmorus“).
- Tarptautiniai susitarimai ir jų įgyvendinimas. Straipsnyje pabrėžiama, kad dabartinės politikos priemonės nepakankamos sprendžiant globalias aplinkos problemas.
- Scenarijai. Pateikiami du galimi planetos aplinkos ateities scenarijai, pagrįsti technologinėmis ir elgsenos transformacijomis.

Pagrindiniai publikacijos teiginiai:

- mokslininkų vaidmuo. KTU profesorė Audronė Telešienė kartu su kitais mokslininkais prisideda prie Pasaulinės aplinkos apžvalgos rengimo, kuri bus paskelbta iki 2026 metų.
- Triguba planetos krizė. Klimato kaita, biologinės įvairovės nykimas ir tarša yra pagrindinės aplinkos problemos, kurios sukėlė krizę.
- Lietuvos gyventojų prioritetai. Lietuvos gyventojai labiau rūpinasi socialinėmis ir ekonominėmis problemomis, nei aplinkos apsauga.
- Globalios problemos. Lietuvos gyventojai suvokia globalių aplinkos problemų svarbą, tačiau vietiniai prioritetai yra kitokie.
- Transformacijos scenarijai. Technologinė ir elgsenos transformacijos gali padėti spręsti aplinkos problemas.

Vertinimas ir reikšmė:

- straipsnyje pabrėžiama mokslininkų vaidmens svarba sprendžiant globalias aplinkos problemas ir rengiant strategijas joms spręsti.
- Akcentuojama, kad būtina didinti visuomenės informuotumą apie aplinkos problemas, ypač Lietuvos kontekste.
- Straipsnyje teigiama, kad esamos politinės priemonės yra nepakankamos ir reikalinga gili sisteminė transformacija.

¹⁷<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/ktu-mokslininke-tarp-100-autoriu-rengianciu-naujaja-pasaulio-aplinkos-apzvalga-1290-2048856>.

Publikacijoje pateikiamas išsamus vaizdas apie globalią aplinkos krizę ir jos poveikį Lietuvai. Pabrėžiamas mokslininkų ir visuomenės vaidmuo sprendžiant šias problemas. Nors situacija yra sudėtinga, suteikiama vilties, kad per transformacijas įvairiose srityse galima pasiekti tvirtą ateitį.

Lietuvos žiniasklaidoje skelbiami ir komentuojami sociologiniai tyrimai iš dalies koreliuoja su 2024 m. liepos 8 d. paskelbta šeštąja Europos investicijų banko (EIB) klimato kaitos apklausa. Ši apklausa buvo skirta žmonių žinioms apie klimato kaitą trijose pagrindinėse srityse: apibrėžimai ir priežastys, pasekmės ir sprendimai.¹⁸ Dalyviai atsakė į 12 klausimų ir buvo vertinami skalėje nuo 0 iki 10, kur 10 reiškia aukščiausią žinių lygį. Dalyvavo daugiau nei 30 000 respondentų iš 35 šalių, įskaitant ES valstybes nares, Jungtinę Karalystę, JAV, Kiniją, Japoniją, Indiją ir Kanadą, EIB klimato tyrimas suteikia vertingų įžvalgų dėl bendro žmonių supratimo apie klimato kaitą.

Pagrindinės EIB tyrimo išvados

EIB tyrimo duomenimis, lietuviai užima 13 vietą ES (balas 6,45/10). Tai šiek tiek viršija ES vidurkį – 6,37/10. Rezultatų lentelėje pirmauja Suomija (7,22/10), Liuksemburgas (7,19/10) ir Švedija (6,96/10). Žinių teste apie klimato kaitos priežastis, pasekmes ir sprendimus Lietuva rikiuojasi iškart po Estijos ir lenkia Slovėniją.

Lietuviai žino klimato kaitos priežastis ir pasekmes, tačiau jų žinias apie sprendimus reikia tobulinti. Kaip ir daugumoje ES šalių, didelė dalis Lietuvos respondentų nežinojo, kad greičio apribojimų keliuose griežtinimas (88 proc.) ar geresnė pastatų izoliacija (58 proc.) gali padėti kovoti su klimato kaita.

Klimato kaitos priežasčių supratimas. Pirmasis subindeksas skirtas klimato kaitos apibrėžimui ir priežastims. Šioje srityje lietuviai surinko gerokai daugiau balų nei ES vidurkis (7,57/10, palyginti su 7,21/10), užėmė septintąją vietą ES.

Dauguma Lietuvos respondentų (75 proc.) pasirinko teisingą klimato kaitos apibrėžimą („Ilgalaikis globalių klimato modelių pokytis“), tik 6 proc. mano, kad klimato kaita yra apgaulė. Trys ketvirtadaliai (75 proc.) žino, kad pagrindinės klimato kaitos priežastys yra žmogaus veikla, tokia kaip miškų naikinimas, žemės ūkis, pramonė ir transportas. Tačiau ketvirtadalis respondentų mano kitaip (18 proc. mano, kad tai sukelia ekstremalūs gamtos reiškiniai, tokie kaip ugnikalnių išsiveržimai ir karščio bangos, o 7 proc. mano, kad klimato kaitą sukelia ozono skylė). Paklausti apie tris didžiausias šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas pasaulyje sukeliančias valstybes, dauguma lietuvių (77 proc.) teisingai pasirinko JAV, Kiniją ir Indiją.

Klimato kaitos pasekmių supratimas. Įvardydami klimato kaitos pasekmes, lietuviai surinko 7,69/10 balo (14 vieta Europos Sąjungoje), šiek tiek viršijo ES vidurkį (7,65/10).

85 proc. Lietuvos respondentų žino, kad klimato kaita daro neigiamą poveikį žmonių sveikatai (pvz., dėl jos gali padidėti oro tarša). 86 proc. teisingai nurodė, kad klimato kaita didina badą pasaulyje, paveikdama pasėlių derlių dėl ekstremalių oro sąlygų. Kalbėdami apie klimato kaitos įtaką jūros lygiui, 70 proc. lietuvių teisingai teigė, kad pasaulinis jūros lygis kyla, tačiau beveik trečdalis (30 proc.) suklydo: 12 proc. respondentų teigė, kad jis krenta, o 18 proc. – kad klimato kaita neturi konkretaus poveikio jūros lygiui. Klimato kaitos poveikis migracijai yra aiškus dviem trečdaliams Lietuvos respondentų (66 proc.).

Žinios apie kovos su klimato kaita būdus. Paskutiniame subindekse Lietuvos respondentai surinko 4,09/10 (žemiau ES vidurkio – 4,25/10), o tai rodo, kad prasčiau išmano veiksmus, galinčius padėti sušvelninti klimato kaitą, palyginus su kitomis dviem tirtomis sritimis. Lietuva subindekse užima 18 vietą iš 27 ES šalių.

Dauguma lietuvių (76 proc.) žino, kad perdirbamų produktų naudojimas gali padėti sušvelninti klimato kaitą. 66 proc. taip pat teisingai teigė, kad naudojimas viešuoju transportu vietoj asmeninio automobilio yra žingsnis teisinga kryptimi. Tačiau tik mažuma (42 proc.) žino, kad geresnė pastatų izoliacija taip pat svarbus veiksnys. Mažiau nei pusė respondentų (41 proc.) žino, kad rečiau pirkdami naujus drabužius taip pat sušvelnintų klimato kaitą. Labai nedaug respondentų (12 proc., 14 procentinių punktų mažiau nei ES vidurkis) žino, kad leistino greičio keliuose sumažinimas galėtų padėti kovoti su klimato kaita. Dauguma lietuvių nežino, kokią didelę įtaką jai daro technologijos – tik 6 proc. teigia, kad retesnis vaizdo įrašų žiūrėjimas internete gali taip pat padėti kovoti su klimato kaita. Kaip ir daugumoje Europos šalių, tik mažuma Lietuvos gyventojų (40 proc.) sugebėjo teisingai apibrėžti žmogaus anglies pėdsaką kaip „bendrą žmogaus išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį per metus“.

Sociologiniai tyrimai suteikia vertingos informacijos apie visuomenės nuomonę dėl klimato kaitos Lietuvoje ir pasaulyje. Tyrimų įvairovė ir dažnumas pabrėžia augantį šios problemos kaip rimtos grėsmės suvokimą ir dalies gyventojų pasirengimą imtis veiksmų. Tačiau reikia tolesnių tyrimų, kad geriau suprastume visuomenės nuomonės niuansus ir galėtume veiksmingiau skatinti su klimatu susijusius veiksmus.

¹⁸ <https://www.eib.org/en/surveys/climate-survey/6th-climate-survey/index>;
<https://www.eib.org/en/surveys/climate-survey/6th-climate-survey/world-part-2>;
<https://www.eib.org/en/press/all/2024-258-solid-grasp-of-climate-change-consequences-among-lithuanians-room-to-improve-in-knowledge-of-solutions-eib-survey-finds>.

5. Žiniasklaidos vaidmuo

Žiniasklaida, užsakanti, publikuojanti ir komentuojanti sociologinius tyrimus, vaidina svarbų vaidmenį formuodama visuomenės nuomonę apie klimato kaitą ir jos padarinius. Žiniasklaida gali mobilizuoti ir skatinti visuomenę imtis veiksmų įvairiais būdais.

Informacijos sklaida:

- kampanijos ir specialūs pranešimai. Žiniasklaida gali organizuoti informacines kampanijas, kurios pabrėžia mokslinių tyrimų rezultatus ir klimato kaitos grėsmę.
- Ekspertų nuomonės. Skelbdama interviu su mokslininkais, politikais ir kitais ekspertais, žiniasklaida gali paaiškinti sudėtingus klimato kaitos klausimus plačiajai auditorijai.

Visuomenės nuomonės formavimas:

- pozityvus požiūris. Skelbdama sėkmingus klimato veiksmų pavyzdžius, žiniasklaida gali skatinti žmones tikėti, kad jų veiksmai turi įtakos klimato kaitos procesams.
- Diskusijų skatinimas. Žiniasklaida gali skatinti viešąsias diskusijas apie klimato kaitą, įtraukdama įvairias visuomenės grupes ir skatindama dialogą bei supratimą. (Klimato kaitos diskursas Lietuvos naujienų portaluose nagrinėtas LNB analitinėse apžvalgose S-2021-2, S-2023-4 ir S-2023-5.)

Kritinis vaidmuo:

- tyrimų analizė ir kritika. Žiniasklaida gali kritiškai analizuoti tyrimų rezultatus, aptarti jų metodologiją ir patikimumą, taip padėdama visuomenei suprasti tyrimų duomenų svarbą ir ribotumą.
- Kova su dezinformacija. Žiniasklaida taip pat gali padėti kovoti su klimato kaitos dezinformacija, teikdama patikimą ir mokliškai pagrįstą informaciją. (Melagingų klimato kaitos naujienų plitimas socialiniuose tinkluose nagrinėtas LNB analitinėje apžvalgoje S-2023-8; Klimato kaitos temų manipuliavimo aspektai nagrinėti LNB analitinėje apžvalgoje S-2023-6.)

Mobilizacija veiksams:

- renginiai ir akcijos. Renginių, susijusių su klimato kaita, organizavimas ir viešinimas gali padėti suburti bendruomenes ir skatinti aktyvų dalyvavimą.
- Praktiniai patarimai. Žiniasklaida gali teikti praktinių patarimų, kaip žmonės gali prisidėti prie klimato kaitos mažinimo kasdieniniame gyvenime.

Žiniasklaida yra esminis kanalas, per kurį visuomenė gauna informaciją apie klimato kaitą. Ji ne tik atspindi visuomenės nuomonę, bet ir aktyviai ją formuoja bei skatina veiksmus, būtinus kovai su klimato kaita. Tokiu būdu žiniasklaida tampa svarbiu partneriu mokslininkams, politikams ir visiems, siekiantiems spręsti klimato kaitos iššūkius.

6. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Klimato kaita yra esminė globali problema, turinti didžiulį poveikį įvairiems visuomenės gyvenimo aspektams, įskaitant socialinius ir ekonominius padarinius, psichinę sveikatą bei gyvenimo būdo pokyčius. Svarbiausios klimato kaitos pasekmės yra ekstremalūs oro reiškiniai, kurie sukelia sveikatos problemas, migraciją, darbo rinkos pokyčius ir ekonominius nuostolius. Be to, klimato kaita didina socialinę nelygybę, labiausiai paveikdama pažeidžiamiausias grupes.

Visuomenės požiūris į klimato kaitą yra kritinis veiksnys, lemiantis veiksmingų politikos priemonių ir švietimo programų kūrimą. Jauni ir išsilavinę žmonės dažniau klimato kaitą suvokia kaip rimtą grėsmę ir yra pasirengę keisti savo gyvenimo būdą, siekdami sumažinti jos poveikį. Žiniasklaida ir socialinė aplinka taip pat vaidina svarbų vaidmenį formuodama žmonių nuostatas ir skatindama tvarią elgseną.

Klimato kaitos socialiniai ir ekonominiai padariniai. Socialinis poveikis: klimato kaita kenkia visuomenės sveikatai, ypač pažeidžiamoms grupėms. Ekstremalūs oro reiškiniai gali sukelti migraciją ir darbo rinkos pokyčius. Socialinė nelygybė: labiausiai nukentėję yra pažeidžiamiausi visuomenės nariai. Svarbu užtikrinti socialinį teisingumą, įtraukiant lyčių lygybės ir darbo rinkos perorientavimo aspektus. Ekonominis poveikis: klimato kaita turi didelį poveikį žemės ūkiui, miškininkystei, turizmui, energetikai ir infrastruktūrai, sukelia darbo vietų praradimą ir ekonominius nuostolius. Gyvenimo būdas: ekstremalūs oro reiškiniai ir jūros lygio kilimas gali sutrikdyti kasdienę veiklą ir gyvenimo sąlygas, skatina socialinę ir ekonominę įtampą.

Klimato nerimas (*eco-anxiety*) ir jo paplitimas. Psichinės sveikatos problemos: klimato kaita kelia grėsmę psichinei sveikatai, sukelia nerimą, depresiją ir potrauminio streso sutrikimus. Žmonių požiūris: požiūrį į klimato kaitą veikia švietimas, kultūrinės vertybės, ekonominė padėtis, politika, socialinė aplinka ir asmeninė patirtis. Socialinė aplinka: socialinis spaudimas, pavyzdžiai, bendruomenės iniciatyvos ir normų keitimas skatina tvarią elgseną.

Klimato kaitos suvokimas ir veikimas. Svarbu suprasti visuomenės požiūrį, siekiant kurti veiksmingas politikos priemones ir švietimo programas tvariam elgesiui skatinti. Žiniasklaida vaidina svarbų vaidmenį užsakydama, publikuodama ir

komentuodama sociologinius tyrimus. Televizijos naujienos ir internetiniai portalai yra pagrindiniai informacijos šaltiniai apie klimato kaitą.

Jaunimo ir išsilavinusių žmonių nuostatos: dauguma lietuvių, ypač jauni ir išsilavinę žmonės, klimato kaitą suvokia kaip rimtą grėsmę. 84,3 proc. respondentų iki 39 metų ir 79,8 proc. aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų klimato kaitą laiko grėsme. Tačiau vadovaujančias pozicijas versle ir politinėje sferoje dažniau užima vyresni žmonės, todėl ilgalaikiai strateginiai sprendimai dėl klimato kaitos dažniausiai priimami jų, o ne jaunosios kartos.

Žmogaus veiklos pripažinimas: 74,7 proc. sutinka, kad žmogaus veikla prisideda prie pasaulinio atšilimo. Vyresni žmonės dažniau neturi aiškios nuomonės šiuo klausimu.

Pasirengimas keisti gyvenimo būdą: 73,5 proc. respondentų iki 39 metų ir 76,3 proc. aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų pasirengę keisti savo gyvenimo būdą dėl kovos su klimato kaita.

Atkreiptinas dėmesys į didėjančią vykdomų apklausų apie klimato kaitą skaičių nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu. Pabrėžtina, kad jų rezultatai gali ir neatitikti realybės dėl netinkamos duomenų interpretacijos ar skirtingų metodikų.

Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurie tyrimai ir jų rezultatų aptarimas remiasi *hiperobjekto* koncepcija, kuria teigiama, kad žmonės nesugeba suvokti ir veikti dėl klimato kaitos, nes negali fiziškai pajusti jos masto.

Kai kuriose tyrimų interpretacijose akcentuojama, kad dauguma žmonių nesijaučia asmeniškai atsakingi už klimato kaitą ir dažnai nemano, kad jų individualūs veiksmai tam gali turėti reikšmės.

Tyrimai pabrėžia ne tik kiekybinius, bet ir kokybinius aspektus, nagrinėja respondentų emocijas ir nuomones apie klimato kaitos padarinius bei atsakomybę už veiksmus, tai gali sudaryti prielaidas subjektyvioms motyvų interpretacijoms.

Galimi tolesni tyrimai:

- gilesnis visuomenės nuomonės tyrimas: atlikti detalesnius tyrimus, siekiant geriau suprasti, kokios žinios ir įgūdžiai reikalingi žmonėms, kad jie galėtų aktyviau dalyvauti sprendžiant aplinkos problemas.
- Politikos analizė: išsamiau išanalizuoti esamas ir būsimas aplinkos politikos priemones, įvertinti jų efektyvumą ir identifikuoti galimas tobulėjimo sritis.
- Atvejų tyrimai: ištirti sėkmingus aplinkosaugos projektus Lietuvoje ir užsienyje, siekiant identifikuoti gerąsias praktikas.
- Scenarijų modeliavimas: sukurti detalesnius scenarijus, kurie leistų įvertinti skirtingų veiksmų poveikį aplinkai ir visuomenei.

Rekomendacijos ateičiai:

- skatinti visuomenės švietimą apie klimato kaitą ir tvarumo svarbą, pritaikant informacines kampanijas skirtingoms socialinėms grupėms.
- Užtikrinti, kad klimato kaitos sprendimai būtų teisingi visiems, ypač pažeidžiamoms grupėms, įtraukiant lyčių lygybės ir socialinio teisingumo aspektus.
- Remti vietinės bendruomenės iniciatyvas ir skatinti kolektyvinę atsakomybę už aplinką, sprendimus adaptuoti pagal kultūrinius skirtumus.
- Formuoti politiką, kuri remtų klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo priemones, skatinti investicijas į atsinaujinančiąją energiją ir atsparią infrastruktūrą.
- Daugiau dėmesio skirti klimato kaitos poveikiui psichinei sveikatai, teikti pagalbą labiausiai paveiktoms grupėms ir mažinti klimato nerimą.
- Skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, kad būtų sukurta veiksminga ir koordinuota reakcija į klimato kaitos iššūkius.